

гарантій для запобігання авторитарним відхиленням. Її успішність залежить не лише від ефективності виконавчої влади, а й від здатності парламенту, судів і громадянського суспільства підтримувати баланс стримувань і противаг сьогодні і у післявоєнний період.

Отже, дилема «демократія чи безпека» у воєнний час не має універсального вирішення. Вона завжди постає як динамічний процес, де надмірне зміщення акценту в бік безпеки загрожує авторитаризмом, а у бік демократії, відповідно, втратою обороноздатності.

Література:

1. Kelbia S., Lutskyi R., Skomorovskyi V., Polishchuk O., Lysak M. Ensuring the rule of law under martial law: A comparative study of constitutional mechanisms. CERIDAP – Italian Journal of Public Law. 2025. 4 August. DOI: <https://doi.org/10.13130/2723-9195/2025-3-37>. URL: <https://ceridap.eu/ensuring-the-rule-of-law-under-martial-law-a-comparative-study-of-constitutional-mechanisms/?lng=en>.

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-613-3-15>

THE EUROPEAN GEOPOLITICAL ORDER IN THE CONTEXT OF THE RUSSIAN-UKRAINIAN WAR

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ГЕОПОЛІТИЧНИЙ ПОРЯДОК В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Goltsov A. G.

*Doctor of Political Science,
Associate Professor at the Department
of Philosophy and International
Communication
National University of Life and
Environmental Sciences of Ukraine
Kyiv, Ukraine*

Гольцов А. Г.

*доктор політичних наук,
доцент кафедри філософії та
міжнародної комунікації
Національний університет
біоресурсів і природокористування
України
м. Київ, Україна*

Війна, яка розпочалася з повномасштабного вторгнення Росії 24 лютого 2022 р. на територію України, спричинила глибокі трансформації у європейському геополітичному порядку. Збройна агресія Росії проти України докорінним чином змінила усталені уявлення щодо стабільності європейського порядку після холодної війни, поставила під сумнів непорушність норм міжнародного права,

ефективність дій створених в Європі механізмів міжнародної безпеки. Водночас, російсько-українська війна виявила здатність європейських держав до консолідації, призвела до відродження ролі НАТО як провідного гаранта регіональної стабільності, а також спричинила прагнення ЄС сформувати власні дієві механізми захисту європейської безпеки.

Уявлення про геополітичний порядок відрізняються від трактувань міжнародного порядку. На думку Дж. Айкенбері, останній формується як «базова згода між групою держав щодо ключових правил, принципів та інститутів» [3, р. 45]. Звісно, йдеться про могутні держави, здатні визначати правила та принципи міжнародних відносин для решти акторів. Водночас, міжнародні інститути (організації, норми, правила) покликані регулювати міжнародний порядок у світі загалом та окремих регіонах. На регіональному рівні протягом історичного розвитку геополітичні порядки, звісно, могли існувати за умов гегемонії тієї або іншої провідної держави, але йшлося, передусім, про «гегемонію ... правил та практики» [1, р. 45]. На становлення та розвиток регіонального геополітичного порядку впливає «просторовий розподіл як політичних, так і економічних, соціальних, ідеологічних, культурних та інших чинників» [2, р. 63].

На сучасний геополітичний порядок у Європі впливають істотні трансформації світової системи, спричинені комплексом факторів, – крім поточної війни, триває неоднозначна дія глобальних економічних та політичних процесів, науково-технологічного розвитку, відбуваються суттєві зміни балансу сил у світовій політиці. Зокрема, зросла глобальна геополітична та геоекономічна роль Китаю, загалом посилилися позиції Глобального Півдня. Спостерігається неоднозначна тенденція до становлення багатопольярного геополітичного порядку у світі.

В європейських країнах часто вважається, що в 2022 р. російсько-українська війна виявилася тим особливо потужним чинником, який зруйнував досить стабільний порядок, що існував у Європі після завершення холодної війни. Насправді, європейський геополітичний порядок зазнав суттєвої (хоч і не дуже помітної) трансформації ще в 2014 р., коли Росія здійснила незаконну анексію Криму та встановила на теренах Східного Донбасу маріонеткові політичні режими – так звані «ЛНР» та «ДНР». Ще тоді було наочно продемонстровано неієздатність інститутів загальноєвропейської колективної безпеки. Міжнародні інститути, провідні держави Європи та США, по суті, виявилися неспроможними перешкодити російським агресивним діям, покарати РФ за порушення основоположних норм міжнародного права.

Для європейського порядку нині притаманні: посилення ступеню конфронтації в міжнародних відносинах, загострення геополітичного протистояння між Заходом та РФ, суттєві зміни в геостратегії цілої

низки держав, активізація співпраці більшості країн регіону у військово-політичній сфері, формування нових та удосконалення існуючих механізмів міжнародної безпеки. Наприклад, в ЄС спостерігається тенденція до формування дієвих безпекових механізмів, котрі покликані функціонувати у взаємодії з інститутами Північноатлантичного Альянсу. Помітно активізувалися інтеграційні процеси у сфері енергетики та військовій промисловості. НАТО стало, як і в добу холодної війни, відігравати ключову роль у захисті регіональної безпеки, відбулося розширення Альянсу за рахунок вступу Фінляндії та Швеції, триває реформування та модернізація оборонних структур НАТО.

Особливо визначну роль у сучасному європейському геополітичному порядку відіграє Україна. Саме вона слугує свого роду «державою-фронтиром» проти агресивної РФ. Попри всі труднощі поточної війни, Україна продовжує реалізацію свого магістрального зовнішньополітичного курсу на вступ до ЄС та НАТО. Приєднання нашої держави до цих інтеграційних об'єднань має призвести до формування нової архітектури безпеки в Європі.

На європейський геополітичний порядок з другої половини 40-х рр. XX ст. традиційно впливала США. У добу холодної війни саме військова присутність США гарантувала біполярну стабільність європейського порядку. США залишається головним безпековим партнером Європи, проте нині (у 2025 р.) Президент Д. Трамп виявляє прагнення зменшити (чи навіть взагалі скасувати) американську військову присутність у регіоні. На країни Європи американське керівництво наміряється покласти витрати на військову допомогу Україні, а своє озброєння прагне вигідно продавати європейським партнерам для подальшого передавання Збройним силам України.

Сучасний геополітичний порядок у Європі доцільно трактувати як поліцентричний. На Заході провідними геополітичними «центрами» постають Німеччина, Велика Британія та Франція. Менш вагомими, але дуже важливими «центрами» є Іспанія, Італія та Польща. Разом з іншими активними державними акторами (членами ЄС/НАТО) провідні «центри» формують опорний геополітичний каркас Заходу в Європі. На крайньому Південному Сході потужним геополітичним «центром» є Туреччина, котра є членом НАТО, але втілює на міжнародній арені власну геостратегію. На Сході провідним геополітичним «центром» залишається Росія, яка вже не має такої потуги, щоби претендувати на роль одного з «полосів» усього світу.

Таким чином, сучасний геополітичний порядок у Європі доречно представити як динамічну систему, що перебуває в стані істотної трансформації. Попри конфронтаційний характер регіонального порядку, на Заході спостерігається поступальний розвиток

інтеграційних структур (ЄС та НАТО), зміцнюється опорний каркас європейської безпеки. Зростає роль України в геополітичному порядку, але ж через її тяжкі втрати людей та ресурсів. Подальші трансформації регіонального порядку в Європі залежать, передусім, від перебігу та результатів російсько-української війни. При достатньо сильній Україні (в ідеалі, з відновленою територіальною цілісністю) геополітичний порядок у Європі може стати відносно стабільним. Для забезпечення мирного та безпечного регіонального порядку потрібні дієві загальноєвропейські інститути, здатні вдаватися навіть до воєнних засобів протистояння агресорам і вживати потрібні заходи щодо порушників міжнародного порядку. Послаблена війною Росія не повинна відновити достатній силовий потенціал для кардинального порушення миру та безпеки в регіоні. Тому міжнародні санкції проти РФ мають бути настільки дієвими, щоб не допустити реанімації російської військової могутності. Екзистенціальним інтересам усіх демократичних держав регіону відповідатиме такий геополітичний порядок, за якого буде неможливою нова агресія Росії проти якихось європейських країн.

Література:

1. Agnew J. A., Corbridge S. *Mastering Space: Hegemony, Territory and International Political Economy*. London: Routledge, 1995. 260 p.
2. Goltsov A. The Contemporary Geopolitical Order in the Arctic Region. *Cogito. Multidisciplinary Research Journal*. 2024. Vol. XVI, No 1. P. 61–80.
3. Ikenberry J. *After Victory: Institutions, Strategic Restraints, and the Rebuilding of Order After Major Wars*. Princeton, NJ: Princeton University Press, 2001. 293 p.